

LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJOJE ĮTVIRTINTA PRIVATAUS GYVENIMO APSAUGA: INFORMACIJOS SKLEIDIMO APIE VIEŠUOSIUS IR PRIVAČIUS ASMENIS SKIRTUMAI

Doktorantė Edita Žiobienė

Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, Konstitucinės teisės katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 45 46
Elektroninis paštas ktk@ltu.lt

Pateikta 2002 m. spalio 8 d.

Parengta spausdinti 2002 m. gruodžio 12 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros vedėja profesorė
dr. Toma Birmontienė ir šios katedros lektorė Ona Buišienė*

S a n t r a u k a

Tiesioginis Konstitucijos taikymas, aktyvi konstitucinės kontrolės institucijų veikla, galimybė ginti savo teises vadovaujantis Konstitucija rodo, jog Konstitucija vis labiau skverbiasi į teisinį gyvenimą bei skatina įstatymų leidėją gerbti jos nustatytus reikalavimus, įstatymu reguliuojant visuomeninius santykius.

Teisė turi sudaryti priešingus interesus ir garantuoti norminiu pobūdžiu adekvačią tų interesų apsaugą. Todėl informacijos laisvė ir privataus gyvenimo neliečiamumo teisė, įtvirtintos Konstitucijoje, kelia įstatymų leidėjui uždavinį – reglamentuojant informacijos rinkimo ir skelbimo apie viešuosius ir privačius asmenis veiklą, išlaikyti pusiausvyrą tarp teisės į privatumą ir informacijos laisvės, išvengiant jų įgyvendinimo viena kitos sąskaita.

Informacijos reikšmė

Laisvė reikšti savo mintis ir įsitikinimus yra vienas iš svarbiausių demokratinės visuomenės principų ir viena iš pagrindinių kiekvieno žmogaus tobulėjimo ir saviraiškos sąlygų. Žmogaus teisė turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnio 1 dalyje, o antrojoje straipsnio dalyje yra nustatyta, kad „žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas“. Ši norma garantuoja žmogaus subjektingas teises ir laisves. Ji saugo visą komunikacijos procesą, kartu ir visuomenės informavimo priemonių teisę nekliudomoms ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas.

Tai, kad valstybės Konstitucijoje yra įtvirtinta įsitikinimų bei informacijos laisvė, reiškia, jog valstybė įpareigojama garantuoti ir saugoti žmogaus teisę turėti ir laisvai reikšti įsitikinimus, teisę nekliudomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją, o kartu yra įtvirtinamos ir atviros visuomenės, pliuralistinės demokratijos garantijos.

Tačiau informacijos laisvė nėra absoliuti ir visaapimanti. Teisės į informaciją apribojimus lemia jos santykis su kitomis teisinėmis vertybėmis, išreiškiančiomis kitų asmenų teises ir laisves bei būtinus visuomenės poreikius. Kadangi pastarieji negali paneigti žmogaus teisės į informaciją apskritai, šios problemos sprendimą tarptautinė ir nacionalinė teisė sieja su racionalių teisinių vertybių santykiu, laiduojančiu, kad apribojimais nebus pažeista atitinkamų žmogaus teisių esmė [1, p. 93–101].

Europos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnis, įtvirtinantis žmogaus teisę laisvai laikytis savo nuomonės, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas, numato galimybę šią teisę riboti, laikantis tokių sąlygų:

- 1) jeigu tai numatyta nacionaliniuose įstatymuose,
- 2) būtina demokratinėje visuomenėje,
- 3) apribojimais siekiama ginti tokias vertybes, kaip nacionalinis saugumas, viešosios tvarkos interesai, kelio užkirtimas teisės pažeidimams ir nusikaltimams, žmogaus sveikata ir moralė, kitų asmenų teisės ir geras vardas, teismo autoritetas ir nešališkumas ir kt.

Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikata, garbę ir orumą, privatų gyvenimą ar ginti konstitucinę santvarką. Visiškai draudžiama naudotis šia teise nusikalstamiems veiksams vykdyti – rasinei, religinei ar socialinei neapykantai, prievartai bei diskriminacijai kurstyti, šmeižtui bei dezinformacijai skleisti.

Konstitucijos nuostatomis apibrėžtos žmogaus teisės į informaciją įgyvendinimo garantijos bei apribojimai yra detalizuojami kituose teisės aktuose. Visuomenės informavimo įstatymas apibrėžia teisės gauti ir skleisti informaciją bei teisės turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti įgyvendinimo mechanizmą. Įstatymo 13, 20 straipsniai nustato, kokia informacija visuomenės informavimo priemonėse neskelbtina ir kokios informacijos skelbimas gali būti ribojamas įstatymais. CK 2.23 ir 2.24 straipsniai numato draudimą skleisti žinias, žeminančias asmens garbę ir orumą ir neatitinkančias tikrovės, be asmens sutikimo skelbti informaciją apie jo privatų gyvenimą.

Įstatymuose, reguliuojančiuose santykius, atsirandančius dėl teisės ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas, yra įtvirtintos ir šios teisės taikymo prielaidos. Kiekvienas, kuris naudojasi informacijos teise, privalo laikytis įstatymų nustatytų apribojimų, nepiktnaudžiauti informacijos laisve. Įgyvendindamas teisę ieškoti, gauti ir skleisti informaciją asmuo neturi varžyti kitų žmonių teisių ir laisvių, o viešosios informacijos rengėjai, platintojai ir žurnalistai viešąją informaciją turi pateikti teisingai, tiksliai ir nešališkai, laikytis žurnalistų profesinės etikos normų, gerbti nuomonių įvairovę. Kai asmuo, įgyvendindamas savo teisę skleisti informaciją pažeidžia imperatyvius teisės normų nustatytus reikalavimus bei kito asmens teises ir teisėtus interesus, taikoma teisinė atsakomybė už asmens garbės ir orumo, privataus gyvenimo neliečiamumo pažeidimą.

Visuomenės interesas v. privatus gyvenimas

Europos žmogaus teisių teismas pabrėžė, kad Konvencijos paskirtis yra nustatyti sąžiningiausią pusiausvyrą tarp pagarbos visuomenės pagrindiniams interesams ir fundamentalių individo teisių gynimo reikalavimų [2, p. 41–47].

Tarp asmens teisių ir laisvių ir visuomenės interesų neretai kyla konfliktų, o kartais atsiranda ir prieštaravimų. Demokratinėje visuomenėje tokie prieštaravimai sprendžiami derinant skirtingus interesus ir siekiant nepažeisti jų pusiausvyros. Vienas iš interesų derinimo būdų yra asmens teisių ir laisvių ribojimas. Beje, tokią galimybę numato ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija bei susiformavusi Europos žmogaus teisių teismo praktika. Anot jų, tokie apribojimai galimi, t. y. laikomi pagrįstais, jeigu atitinka dvi sąlygas:

- 1) yra teisėti,
- 2) būtinai reikalingi demokratinėje visuomenėje [3].

Teisėtumo reikalavimas reiškia, kad apribojimai turi būti nustatomi tik įstatymu, kuris viešai paskelbiamas, o jo normos suformuluojamos pakankamai aiškiai. Įstatymais apibrėžiant teisių įgyvendinimo ribas būtina atsižvelgti į atitinkamos teisės (ar laisvės) paskirtį bei prasmę ir Konstitucijoje nustatytas jos ribojimo galimybes bei sąlygas. Ieškant atsakymo į klausimą, ar demokratinėje visuomenėje būtinai reikalingas konkretus ribojimas, pirmiausia reikia išsiaiškinti ribojimo tikslus bei paskirtį, o antra, nustatyti, ar ribojimo priemonės yra proporcingos siekiamam teisėtam tikslui.

Galimi atvejai, kai atitinkamo ribojimo prasmingumas slypi konkrečios teisės (ar laisvės) prigrįmtyje arba kai atitinkamais apribojimais siekiama išvengti kolizijos su kitomis pagrindinėmis teisėmis. Minėtais atvejais pagrindinių teisių apribojimų pagrįstumas turėtų būti vertinamas sveiko proto ir akivaizdžios būtinybės kriterijais. Svarbu ir tai, kad dažnai konfliktas kyla iš esmės tarp lygiaverčių konstitucinių teisinių vertybių, todėl tokiais atvejais atitinkamais apribojimais neturėtų būti smarkiai pažeidžiama buvusi jų pusiausvyra [4].

Pažymėtina, jog Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika taip pat patvirtina, kad Konstitucijos 25 straipsnyje įtvirtintos teisės gali būti ribojamos tik laikantis protingumo kriterijaus: 2000 m. birželio 13 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „laisvė turėti įsitikinimus apskritai negali būti ribojama, o laisvę reikšti įsitikinimus galima riboti tik įstatymo nustatyta tvarka ir tik tada, kai yra būtina apsaugoti Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje nurodytas vertybes – žmogaus sveikatą, garbę ir orumą, privatų gyvenimą. Asmens teisės ar laisvės ribojimo pagrįstumas demokratinėje visuomenėje gali būti vertinamas sveiko proto ir akivaizdžios būtinybės kriterijais, jis turi atitikti teisingumo sampratą ir reikalavimus bei Konstitucijoje nustatytas atitinkamos teisės ar laisvės ribojimo galimybes bei sąlygas“.

1990 m. liepos 3 d. Lietuvos Respublikos įstatymu Nr. I–348 Civilinis kodeksas buvo papildytas straipsniu, numatančiu masinės informacijos priemonių, organizacijų ar asmenų, paskelbusių be asmens sutikimo informaciją apie jo asmeninį gyvenimą, pareigą atlyginti moralinę žalą. Šiuo straipsniu į Lietuvos Respublikos teisės sistemą buvo įtrauktas naujas institutas – asmeninio gyvenimo neliečiamybė.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas sąvoką „asmeninis“ apibrėžia kaip priklausančią asmeniui, susijusį su asmeniu, o sąvoką „privatus“ reiškia priklausomybę atskiram asmeniui [5, p. 61].

Lietuvos Respublikos įstatymai, taip pat ir teisminė praktika nėra suformavę tikslios ir vienodos asmeninio gyvenimo sąvokos sampratos ir aiškinimo. Todėl nustatant žinių priklausymą asmeninio gyvenimo sričiai būtina atsižvelgti į Europos valstybėse taikomas nuostatas.

Europos Tarybos Generalinė Asamblėja rezoliucijoje 428/1990 „Dėl masinės informacijos priemonių“ yra pateikusi tokią asmeninio gyvenimo sampratą – tai „žmogaus teisė gyventi asmeninį gyvenimą, į kurį būtina prireikus kišamasi kuo mažiausiai. Ši teisė apima privatų, šeimos ir namų gyvenimą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, garbę ir reputaciją, asmeninių faktų slaptumą, draudimą be leidimo publikuoti asmeninę nuotrauką, draudimą skelbti gautą ar surinktą konfidencialią informaciją“.

Europos žmogaus teisių teismas byloje *Sunday Times v. Jungtinė Karalystė* [6] pripažino nepagrįstu Jungtinės Karalystės teismo nustatytą draudimą spausdinti straipsnio apie vienos farmacijos kompanijos atliktų mokslinių tyrimų ir eksperimentų metodus, po kurių rinkoje pasirodė skausmą mažinantis preparatas „Talidomidas“, tęsinį. Paskelbus publikaciją paplito nuomonė, kad daugelio apsigimusių vaikų motinos nėštumo metu vartojo šiuos vaistus. Panaikindamas publikacijos draudimą teismas nurodė, kad šeimos, nukentėjusios talidomido tragedijoje, „buvo gyvybiškai suinteresuotos sužinoti viską apie su tuo susijusias aplinkybes ir galimus sprendimus“. Teisėto visuomenės intereso ribos nustatytinos atsižvelgiant į tai, ar informacijos gavimas buvo svarbus visuomenės nariams ir ar skleidžiant žinias buvo pagrindo manyti, kad žinios padės visuomenės nariams apsaugoti jų teisėtus ir visuomeniškai reikšmingus interesus.

Asmeninio gyvenimo apsaugą garantuoja Konstitucija, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir kiti Lietuvos Respublikos įstatymai. Konstitucijos 22 straipsnis numato, kad asmens privatus gyvenimas yra neliečiamas, Konstitucijos 22 straipsnis garantuoja asmens susirašinėjimo, pokalbių telefonu, telegrafo pranešimų ir kitokio susižinojimo neliečiamumą, 23 straipsnis – informacijos apie nuosavybę privatumą, 24 straipsnis – informacijos apie būstą privatumą, 25 straipsnis – informacijos apie įsitikinimus, jų reiškimo būdus apsaugą, 26 straipsnis – informacijos apie religiją, religinių apeigų atlikimą apsaugą ir kt. Informacija apie asmeninį gyvenimą gali būti renkama ir naudojama tik įstatymo nustatytais tikslais ir tvarka. Svarbu pabrėžti, kad privačiomis laikomos ne tik teisės aktų konkrečiai saugomos asmens gyvenimo sritys, bet ir tos sritys, kurios privačiomis, ne-

liečiamomis laikomos dėl visuomenės papročių, tradicijų ar kultūros įtakos [5, p. 61]. Kadangi informaciją apie asmenis leidžiama rinkti ir panaudoti tik įstatyme numatytais tikslais ir tvarka, nustatant, kokia informacija apie asmens gyvenimą neskelbtina ir kada ji gali būti paskelbta, turi būti vadovaujama įstatymais arba paprotinėmis normomis, įtvirtinančiomis draudimus skelbti tokią informaciją.

Viešosios informacijos rengėjo atsakomybė už žinių apie asmens privatų gyvenimą be jo sutikimo paskelbimą numatyta Visuomenės informavimo įstatymo 14 straipsnyje. Asmeninio gyvenimo neliečiamumas nėra absoliuti teisė, kiekvienu atveju tai yra asmens ir visuomenės interesų pusiausvyra. Visuomenės informavimo įstatymo 14 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad informaciją apie privatų žmogaus gyvenimą galima skelbti tik to žmogaus sutikimu arba tais atvejais, kai informacijos paskelbimas nedaro žalos asmeniui, arba kai informacija padeda atskleisti įstatymų pažeidimus ar nusikaltimus, taip pat, kai informacija pateikiama nagrinėjant bylą atvira teismo posėdyje.

Viešieji ir privatūs asmenys

Sprendžiant ginčus dėl informacijos apie privatų asmens gyvenimą paskelbimą be jo sutikimo būtina turėti omenyje, kad įstatymas nevienodai užtikrina asmeninio gyvenimo neliečiamumo ribą skirtingo socialinio reikšmingumo asmenims [7, p. 24–42, 87–105].

Lietuvos Aukščiausiasis teismas pažymi, kad viešaisiais asmenimis laikytini valstybės ir savivaldybių politikai, pareigūnai, politinių partijų ir visuomeninių organizacijų vadovai ir kiti visuomeninėje bei politinėje veikloje dalyvaujantys asmenys, t. y. dalyvaujantys įvairiose visuomeninėse organizacijose, fonduose ir judėjimuose bei žinomi asmenys, darantys įtaką visuomeniniam gyvenimui – žinomi menininkai, sportininkai, žurnalistai, kitų profesijų atstovai [5, p. 61].

Ginčai dėl viešųjų asmenų privataus gyvenimo apsaugos ypač glaudžiai susiję su teise laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus (Konstitucijos 25 str., Konvencijos 10 str.), todėl spręstini atsižvelgiant į šių teisių apimtį bei Europos žmogaus teisių teismo sprendimus.

Visuomenės informavimo įstatymo 14 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad informacija apie viešojo asmens (valstybės politikų, valstybės tarnautojų, politinių partijų ir visuomeninių organizacijų vadovų bei kitų visuomeninėje ir politinėje veikloje dalyvaujančių asmenų) privatų gyvenimą gali būti skelbiama be jo sutikimo, jeigu ši informacija atskleidžia visuomeninę reikšmę turinčias privataus šio asmens gyvenimo aplinkybes ar asmenines savybes.

Vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimo Nr. 1 18 punktu, viešųjų asmenų privataus gyvenimo ribos saugomos skirtingai, kadangi teisėtas visuomenės interesas žinoti apie konkretaus viešojo asmens privatų gyvenimą priklauso nuo šio asmens įtakos visuomenei ir kiekvieno viešojo asmens atžvilgiu yra skirtingas. Visuomenė turi teisę daugiau žinoti apie asmenis, kuriems pavesta spręsti visuomenei ar jos daliai svarbius klausimus. Nustatant viešojo asmens privataus gyvenimo apsaugos ribas reikėtų atsižvelgti į visuomeninio ir politinio gyvenimo situaciją, asmenų įtakingumą visuomenės būklei bei į Europos žmogaus teisių teismo praktiką [8, p. 49–61].

Lietuvos Respublikos įstatymai neapibrėžia teisėto visuomenės intereso gauti tam tikrą informaciją apie privatų viešųjų ir neviešųjų asmenų gyvenimą sampratos. Teisėtas visuomenės interesas yra vienas iš pagrindinių informacijos apie asmeninį gyvenimą ribojimo principų, išreikštų Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje, Europos žmogaus teisių teismo praktikoje. Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimo Nr. 1 18 punktą nustato, kad teisėtas visuomenės interesas suprantamas kaip visuomenės teisė gauti informaciją apie įstatymo saugomą žmogaus privatų gyvenimą tais atvejais, kai būtina apsaugoti nuo neigiamų padarinių kitų asmenų teises ir laisves.

Tuo tarpu dėl privataus asmens teisių Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimo Nr. 1 18 punktą nurodo, kad teisės yra ginamos, kai nustatoma, jog informacija apie asmens privatų gyvenimą yra paskelbta be asmens sutikimo ir nesant teisėto visuomenės intereso.

Viešųjų asmenų kritikos ribos

Nuomonės reiškimo laisvė yra vienas iš esminių demokratinės visuomenės pagrindų, viena iš pagrindinių jos ir kiekvieno individo raidos sąlygų [9].

Demokratinėje visuomenėje žmogui laiduojama teisė laisvai susidaryti nuomonę apie visuomeninius reikalus, laisvai juos aptarinėti. Bendriausias viešų diskusijų visuomenės gyvenimo klausimais tikslas – ieškoti visuomenei rūpimos tiesos. Per diskusijas įvairios informacijos pagrindu besiformuojanti žmonių politinė valia užtikrina atstovaujamosios demokratijos funkcionavimą.

Nuomonė – tai asmens subjektyvus faktų ir duomenų vertinimas, požiūris, perduodamos mintys, idėjos bei pastabos apie žinias, susijusias su tikrais įvykiais, asmens išvada padaryta remiantis jau esančiais duomenimis, įsitikinimai. Konstitucijos 25 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta kiekvieno žmogaus teisė turėti savo įsitikinimus, juos laisvai reikšti. Nuomonės reiškimo laisvė yra vienas iš esminių demokratinės visuomenės pagrindų, viena iš pagrindinių jos ir kiekvieno asmens raidos sąlygų. Konvencijos 10 straipsnio prasme nuomonės reiškimo laisvė apima ne tik asmenų teisę skelbti savo mintis ir įsitikinimus, bet ir visuomenės teisę būti informuotai apie svarbius jos gyvenimo aspektus, tai yra visuomenės teisę gauti jai aktualią informaciją. Sprendžiant klausimą, ar buvo pateikti duomenys apie kitą asmenį, ar tik išvados apie jo veiksmus, savybes, tam tikrus reiškinius, svarbu, kad būtų paskelbta informacija ir nuomonė apie ją. Nuomonė negali egzistuoti be žinios. Jeigu tik paskelbiama nuomonė apie faktus ir duomenis, tuomet ji trečiojo asmens priimama kaip žinia.

Nuomonę įstatymas sieja su informacijos priemonių leidėjų, žurnalistų atitinkamų reiškinų vertybių vertinimu. Tai suponuoja, kad nuomonė yra subjektyvi ir jai negali būti taikomas tiesos kriterijus. Tačiau nuomonės autorius privalo užtikrinti, kad nuomonė būtų reiškiamą sąžiningai ir etiškai, sąmoningai neiškreipiant faktų ir duomenų [10, p. 299–325].

Europos žmogaus teisių teismas, aiškindamas Konvencijos 10 straipsnio turinį, yra nurodęs, kad teisė skleisti informaciją ir idėjas apima ne tik teisę skleisti neutralią informaciją ir idėjas, kurios yra palankios ir neįžeidžiančios, bet ir informaciją, kuri yra šokiruojanti, erzinti ar trikdanči visuomenę ar jos dalį. Toks šios teisės normos turinio aiškinimas tarnauja pliuralizmui, tolerancijai, abipusiam pakantumui ir plačioms pažiūroms, be kurių neįmanoma demokratinė visuomenė, formuoti [11]. Taigi Konvencija gina ne tik asmenį, paskleidusį absoliučiai teisingą informaciją, bet ir asmenį, kuris paskleidė ne visiškai tikslią informaciją, tačiau tą padarė sąžiningai, nepiktnaudžiaudamas teise skleisti informaciją, t. y. neperžengdamas Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje nustatytų šios teisės ribų [12].

Ši Europos žmogaus teisių teismo praktika buvo patvirtinta ir 1997 m. vasario 24 d. sprendime, priimtame byloje „*De Haes and Gijssels v. Belgium*“, kuriame teismas konstatavo, jog žurnalistų teisė reikšti savo nuomonę taip pat apima ir tam tikrą faktų perdėjimą (hiperbolizavimą), jeigu tai nepažeidžia Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje nustatytų šios teisės įgyvendinimo ribų. Teisė skleisti informaciją visuomenės informavimo srityje, taip pat ir spaudoje, apima ir teisę naudoti tam tikras lingvistines bei literatūrinės išraiškos priemones, kuriomis pateikiama informacija abstrahuojama ar koncentruotai reziumuojama, jeigu šios lingvistinės ir literatūrinės priemonės nereiškia teisės skleisti informaciją ribų peržengimo, t. y. jeigu jomis naudojamas sąžiningai, nesiekiant įžeisti ar pažeminti asmenį, apie kurį rašoma. Kartu teismas yra pabrėžęs, kad spauda negali peržengti jai nustatytų ribojimų, kurių reikia kitų asmenų garbei ir orumui garantuoti [13]. Vadinasi, sprendžiant konfliktą, kilusį dėl teisės į garbę ir orumo gynimą ir teisės skleisti informaciją, būtina vadovautis proporcingumo ir šių teisių pusiausvyros principais.

Europos žmogaus teisių teismo praktika aiškinant Konvencijos 10 straipsnį nukreipia į tai, kad teisė skleisti informaciją negali būti ribojama ne tik valstybės įvedama cenzūra, bet ir privačia cenzūra, kuri galima tada, kai, pažeidžiant proporcingumo principą ir nepaisant dviejų lygiaverčių teisių pusiausvyros reikalavimo, išimtinai ginama teisė į garbę ir orumą. Taigi Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnis ir CK 2.23 ir 2.24 straipsniai turi būti aiškinami kaip normos, įtvirtinančios vidutinio, normalaus jautrumo asmens orumo gynimą. Teisė yra vienodas matas, taikomas visiems žmonėms. Todėl teisės norma, ginanti asmens

teisę į orumą, gali orientuotis tik į normaliai jautraus, o ne hiperjautraus asmens orumo gynimą. Hiperjautraus asmens orumo gynimas faktiškai reikštų privačios cenzūros įvedimą, nes leistų taikyti civilinę atsakomybę ir kitus civilinių teisių gynimo būdus esant menkiausiam informacijos netikslumui, neatsižvelgiant į tai, kodėl tas netikslumas atsirado, taip pat neatsižvelgiant ir į visuomenės informavimo priemonės elgesį ir tikslus, t. y. ar visuomenės informavimo priemonė, paskelbdama tam tikras žinias, siekė įžeisti asmenį, apie kurį buvo paskelbta informacija, ar atvirksčiai – siekė sąžiningai informuoti visuomenę apie tam tikrą įvykį [14]. Kartu tai reiškia, kad iš spaudos negalima reikalauti absoliutaus tikslumo, o galima reikalauti tik elgtis sąžiningai, t. y. sąmoningai neiškraipyti ar nutylėti informacijos, siekiant įžeisti ar pažeminti kitą asmenį, kas reikštų piktnaudžiavimą teise skleisti informaciją ir šios teisės ribų peržengimą, duodantį pagrindą visuomenės informavimo priemonei taikyti teisinę atsakomybę. Asmens orumo ir garbės suabsoliutinimas kartu reikštų ir visuomenės teisės žinoti pažeidimą, nes teisė skleisti informaciją apima ir visuomenės teisę žinoti viską, kas vyksta šalyje ir pasaulyje, išskyrus tai, kas sudaro žmogaus privataus gyvenimo sferą, į kurią draudžia kištis Konvencijos 8 straipsnis (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 ir 24 str.).

Taikant civilinę atsakomybę svarbu išsiaiškinti informaciją paskleidusio asmens valinį momentą – ar įgyvendinant savo teises žinių paskleidimu buvo siekiama pažeisti kito asmens teises. Manoma, jei žinios yra pateikiamos gera valia, ištirtų faktų pagrindu, tai atitinka tinkamos informacijos kriterijų [15, p. 9].

JAV Aukščiausiasis teismas byloje „*New York Times v. Sullivan*“ [16] pirmą kartą nagrinėdamas klausimą, ar konstitucinė žodžio ir spaudos laisvės apsauga apima valstybės pareigūno viešojo elgesio kritiką, nusprendė, kad „kongresas negali priimti įstatymo, varžančio žodžio laisvę arba spaudos laisvę“.

Sullivanas kreipėsi į teismą kaltindamas „*New York Times*“ dienraštį, išspausdinusį straipsnį, kuriame Montgomerio policija buvo kritikuojama dėl bandymų pažaboti studentų protesto akcijas JAV pietuose. Nors Sullivano pavardė straipsnyje nebuvo minima, tačiau ieškovas teigė, kad kritika tiesiogiai taikoma jam, kaip Montgomerio policijos vadovui, atsakingam už kritikuojamos policijos veiksmus. Kadangi straipsnyje pateikti faktai neatitiko tikrovės, tai Alabamos valstijos teismai traktavo jį kaip šmeižikišką.

Šioje byloje JAV Aukščiausiasis Teismas nusprendė, kad konstitucinė žodžio ir spaudos laisvės apsauga apima straipsnyje išsakytą kritiką, kuri buvo tik politinio protesto išraiška ir nebuvo tiesiogiai susijusi su ieškovo asmeniu. Be to, teismas įtvirtino kartinį principą, kuriuo lig šiol remiasi JAV teismai – valstybės pareigūnai negali prisiteisti moralinės žalos atlyginimo dėl savo viešojo elgesio kritikos, išskyrus tuos atvejus, kai teisme įrodo, kad atsakovas veikė suprasdamas šmeižikiško teiginio melagingą pobūdį, turėdamas nusikaltamų ketinimų ir aiškiai nesilaikydamas tiesos.

Šis JAV Aukščiausiojo Teismo įtvirtintas reikalavimas ieškovui įrodyti atsakovo nusikaltamus ketinimus rodo, kad, kai teiginiai susiję su viešaisiais, o ne privačiais asmenimis, išraiškos laisvė yra svarbesnė nei asmens teisė į gerą vardą [10, p. 95–101].

Be to, Teisėjas Williamas Brennanas pažymėjo, kad visuomeniniuose debatuose visuomet egzistuos tam tikra tiesos iškraipymo tikimybė. Dėl šios priežasties visuomenės informavimo priemonėms reikia suteikti daugiau laisvės (angl. *breathing space*), nes baimė padaryti klaidą ir būti nubaustam už viešųjų asmenų kritiką varžo visuomeninių debatų laisvę [16].

„*Gertz v. Robert Welch, Inc.*“ byloje [17] JAV Aukščiausiasis Teismas nustatė dvi svarbias priežastis, dėl kurių privačiam asmeniui suteikiama daug didesnė reputacijos apsauga nei viešajam asmeniui ir išraiškos laisvės ribos privataus asmens atžvilgiu yra daug siauresnės nei viešojo asmens atžvilgiu.

Pirma, privatieji asmenys turi daug mažiau galimybių viešai paneigti tikrovės neatitinkančias, jų garbę ir orumą žeminančias žinias. Tuo tarpu viešieji asmenys, galėdami daug lengviau pasinaudoti viešosios informacijos kanalais, gali nesunkiai paneigti jų atžvilgiu išsakytus šmeižikiškus teiginius.

Antra, privatieji asmenys yra daug jautresni savo asmeninio gyvenimo ar poelgių kritikai, kadangi jie sąmoningai nesiekia atsidurti visuomenės dėmesio centre. Viešieji asmenys,

priešingai, sąmoningai siekia išskirtinio vaidmens visuomenėje: eidami svarbias ir įtakingas pareigas arba aktyviai dalyvaudami visuomeniniame gyvenime.

Bet kuriuo atveju viešųjų asmenų elgesys patraukia visuomenės dėmesį ir išprovokuoja komentarus. Todėl valstybės interesas apginti viešųjų asmenų reputaciją yra mažesnis [18, p. 93–94].

JAV Aukščiausiasis teismas šioje byloje įtvirtino principą, kuriuo gali vadovautis apie viešuosius asmenis rašantys ir informaciją skleidžiantys asmenys: „viešieji asmenys savanoriškai prisiima daug didesnę riziką patirti žalą dėl šmeižikiškų, jų garbę ir orumą žeminančių žinių“.

Lietuvos Aukščiausiasis teismas konstatavo, kad Viešieji asmenys reprezentuoja visuomenę, valstybę, todėl jų veiklai keliami didesni reikalavimai nei eilinio visuomenės nario veiklai, o jų atžvilgiu taikomos kritikos ribos yra atitinkamai platesnės. Viešasis asmuo turi būti pakantesnis kritikai ir nereikalauti panašių standartų kaip privatus asmuo. Viešasis asmuo turi didesnes galimybes apginti savo teises, todėl ginant jo garbę ir orumą pirmenybė teiktina garbę ir orumą žeminančioms ir tikrovės neatitinkančioms žinioms paneigti, o ne nustatyti kuo didesnę moralinės žalos piniginių įvertinimą [19].

Be to, Lietuvos Aukščiausiasis teismas, nagrinėdamas civilinę bylą „G. Vainauskas v. UAB „Respublikos leidiniai““ [20] gana drąsiai pabrėžė žurnalisto teisę pasirinkti priemones pateikiant kritinę nuomonę apie viešąjį asmenį: „straipsnyje yra nurodyta, kad ieškovas yra krepšinio klubo prezidentas, t. y. pateikiami jo priklausomumo santykiai su klubu ne tik nuosavybės teisių aspektu. Atsižvelgiant į panaudotų išsireiškimų daugiaprasmi pobūdį, žurnalisto teisę pasirinkti išraiškos priemones iš esmės neiškraipant perteikiamų žinių pagrindinės idėjos ar prasmės, ieškovo asmenį, kaip visuomenėje žinomą veikėją, susilaukiantį platesnio dėmesio, straipsnyje pateikto fakto analizė nesukuria vien tik neigiamo įspūdžio apie ieškovo asmenį“.

Išvados

Viešieji asmenys, eidami reikšmingas valstybines pareigas ar pelnę platų visuomenės pripažinimą, turi susitaikyti su tuo, kad jų mintys ir poelgiai, o kartais ir privatus gyvenimas dažniau susidurs su teisėtu visuomenės interesu žinoti ir taps žiniasklaidos taikiniu. Tai ir yra kaina, kurią viešasis asmuo turi sumokėti už savo populiarumą. Tačiau teismų praktikoje dažnai tenka pamatyti, kaip viešieji asmenys stengiasi užgniaužti laisvą žodį, siekdami gėbėti savo suteptą reputaciją. Dėl neadekvačios galimybės naudotis masinės informacijos kanalais privatūs asmenys turi nelygias galimybes viešai paneigti jų atžvilgiu paskleistą tikrovės neatitinkančią informaciją ar žinias. Skirtingai suvokdami savo svarbą visuomenėje šie asmenys nevienodai prisiima riziką patirti savo minčių ir poelgių kritiką.

LITERATŪRA

1. **Jarašiūnas E.** Konstitucijos 25 straipsnis. Konstitucijos II skirsnio komentaras // Teisės problemos. 1999. Nr. 1–2.
2. **Berger V.** Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Vilnius: pradai. 1997.
3. **Soering v. U. K.** European Court of Human Rights Court Judgement of 7 July 1989. <<http://www.echr.coe.int>>
4. **Lietuvos Respublikos** Konstitucinio teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių“, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. <<http://www.lrkt.lt>>
5. **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas apžvalga / Teismų praktika. 1998. Nr. 9.
6. **Sunday Times v. U. K.** European Court of Human Rights Court Judgement of 26 April 1979. <<http://www.echr.coe.int>>
7. **Cohen–Almagor R.** Speech, Media and Ethics: the Limits of Free Expression: Critical Studies on Freedom of Expression, Freedom of the Press and the Public’s Right to Know. – Basigstoke: Palgrave, 2001.
8. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 1. „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“ / Teismų praktika. 1998. Nr. 9.
9. **Handyside v. U. K.** European Court of Human Rights Court Judgement of 1976. <<http://www.echr.coe.int>>
10. **Freedom of Expression and Freedom of Information: Essays in Honour of Sir David Williams** / ed. by Jack Beatson and Yvonne Cripps. – Oxford: Oxford University Press, 2000.
11. **Case–law Concerning Article 10 of the European Convention on Human Rights: Forty Years of Case–law 1959–1999** / Council of Europe. – Strasbourg: Directorate of Human Rights, 1999.
12. **Observer & Guardian v. U. K.** European Court of Human Rights Court Judgement of 1991. <<http://www.echr.coe.int>>
13. **Lingens v. Austria.** European Court of Human Rights Court Judgement of 1986. <<http://www.echr.coe.int>>
14. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2000 10 19 nutartis civ. byloje Nr. 3K–3–964/2000 B. Kaplanas v. „Respublika“. <<http://www.lat.litlex.lt>>.
15. **Birmontienė T.** Teisė į informaciją. – Vilnius, 2001.
16. **New York Times v. Sullivan.** 376 US 254 (1964). <<http://www.loislawschool.com>>
17. **Gertz v. Robert Welch Inc.,** 418 U.S. 323 (1974). <<http://www.loislawschool.com>>
18. **Farber D. A.** The First Amendment. – New York: The Foundation Press Inc., 1998.
19. **Lietuvos** Aukščiausiojo teismo nutartis civ. byloje Nr. 3K – 7 – 130/2000 V. Žiemelis v. UAB „Lietuvos Rytas“. <<http://www.lat.litlex.lt>>.
20. **Lietuvos** Aukščiausiojo teismo nutartis civ. byloje Nr. 3K–3–1217/2000 G. Vainauskas v. UAB „Respublikos leidiniai“. <<http://www.lat.litlex.lt>>.

21. **Media** Law and Human Rights / Andrew Nicol, Gavin Millar and Andrew Sharland. – London: Blackstone press, 2001.
22. **The Exceptions** to Articles 8 to 11 of the European Convention on Human Rights / by Steven Greer. Strasbourg: Council of Europe.
23. **Human** Rights and Constitutional Law Ireland: Essays in Honour of Brian Walsh / Ed. by James O'Reilly: Blackrock, Co. – Dublin: Round Hall Press Year, 1992.
24. **Lietuvos** konstitucinė teisė / Birmontienė T. ir kt. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
25. **Lord** Bingham of Cornhill. The Way We Live Now: Human Rights in the New Millennium // Web Journal of Current Legal Issues. 1998. <<http://webjcli.ncl.ac.uk>>
26. **Jočienė D.** Nuomonės reiškimo laisvė // Justitia, 2000. Nr. 4–5.
27. **Švedas G.** Visuomenės informavimo įstatymas bei žmogaus teisių ir laisvių apsaugos problemos // Teisės problemos. 1997. Nr. 3.

Constitutional Right to Privacy: Limits of Spreading Information about Public and Private Persons

Doctoral Candidate Edita Žiobienė

Law University of Lithuania

SUMMARY

This article focuses on the issue: whether limits of freedom of expression and information differ with regard to private and public persons. Analysis of the Lithuanian Constitution, national law and case law as well as European Court of Human Rights decisions was made in order to explore the issue.

The rights set out in Constitution and Convention on Human Rights are not absolute. The Constitution and Convention require a fair balance to be struck and maintained between conflicting rights, taking into account the importance, which the Court of Human Rights has attached to the freedom of press to investigate political matters in the public interest.

The analysis revealed, that public persons are afforded minimum protection of their reputations and private lives while, they enjoy broader limits of speech and press freedom than private persons.

According to the Strasbourg Court a public person inevitably and knowingly „lays himself open to close scrutiny of his every word and deed by both journalists and the public at large, and he must consequently display a greater degree of tolerance“ [13].

